

Miranda PTAK*,
Zbigniew KASZTELEWICZ**

Podatki i daniny płacone przez górnictwo w Polsce

Streszczenie: Podatki i daniny płacone przez górnictwo są zagadnieniem, które nie dość mocno i niezbyt często poruszane jest w publicznej dyskusji o kondycji górnictwa, jego opłacalności i roli w gospodarce kraju. Celem autorów artykułu było wskazanie w sposób syntetyczny, jakie liczne formy i jaki charakter prawny mają świadczenia odprowadzane do budżetu państwa. Artykuł przedstawia rodzaje zobowiązań publiczno-prawnych, ich udział w strukturze kosztów przedsiębiorcy górniczego oraz wielkości odprowadzanych świadczeń do budżetu państwa przez branżę górnictwa. Autorzy dokonali usystematyzowania wszystkich rodzajów obciążeń finansowych, dzieląc je na obciążenia związane bezpośrednio z górnictwem, z opłatami środowiskowymi oraz z prowadzeniem działalności gospodarczej.

Słowa kluczowe: górnictwo, podatki, opłaty środowiskowe

Taxes and tributes paid by mining sector in Poland

Abstract: Taxes and tributes paid by mining sector are the issue which is not quite often and strongly discussed in the public debate about economic condition of mining industry, its cost effectiveness and its economic role of the country. The aim of authors of paper was to show in synthetic way, how many forms and what kind of the legal character have taxes and tributes, which are discharged to the budget state. The article presents the public and legal obligations, their share in the costs structure of mining entrepreneur and the total amounts of taxes and tributes paid by mining sector to the state budget. Authors made systematization of all types of financial burden by dividing them into such directly related to mining, related to environmental charges and associated with running a business.

Key words: mining, taxes, environmental payment

* Dr, Okręgowy Urząd Górniczy we Wrocławiu.

** Prof. dr hab. inż., AGH Akademia Górniczo-Hutnicza, Kraków.

1. Ogólne uwagi w zakresie podatków i danin publicznych

Podatki to najstarszy fenomen społeczny (Kosikowski i Ruśkowski 2006), znany od starożytności i kultywowany po dziś dzień. Dochody państwa zawsze pochodziły z dwóch źródeł: z domen, czyli majątku narodowego, oraz z ciężarów nakładanych na poddanych. System podatków ewaluował na przestrzeni wieków. Jedno pozostaje natomiast niezmiennie, co trafnie oddaje poniższy cytat: „Prawa finansowego można nie kochać, ale trzeba je znać, w przeciwnym razie bardzo brutalnie poczujemy jego moc” (Kosikowski i Ruśkowski 2006). Podzielając stanowisko znawców tematu, jako podatek należy rozumieć świadczenie o charakterze ogólnym, nieodpłatnym, przymusowym, bezzwrotnym i pieniężnym, kierowanym jednostronnie przez państwo. Wszystkie te cechy podatku pozwalają odróżnić go od innych świadczeń, które jak np. daniny publiczne dla osób zajmujących się finansami oznaczają inną kategorię niż podatek. Analizując cele, jakie ma do spełnienia podatek, w pierwszej kolejności wymienia się funkcję fiskalną. Oznacza to, że podatek stanowi źródło tworzenia i zasilania budżetu państwa. Drugą ważną funkcją podatku jest redystrybucja środków. Państwo dokonuje rozdziału środków finansowych z budżetu państwa na pokrycie zadań społecznych, oświatowych, zdrowotnych. Ostatnią funkcją, jaką pełni podatek jest stymulacja, czyli oddziaływanie na strukturę gospodarki narodowej. Na tym tle definicja daniny publicznej wygląda podobnie i oznacza świadczenie powszechne, przymusowe, bezzwrotne, ustalone jednostronnie, pobierane na rzecz podmiotu prawa publicznego w celu realizacji zadań publicznych, praktycznie zawsze pieniężne. Jak zauważa komentator przepisów prawa w zakresie opłat i kar pieniężnych w środowisku Wojciech Radecki (Radecki 2009), typowymi daninami publicznymi są podatki, opłaty i cła, regulowane przez prawo, określane niekiedy prawem daninowym. Opłata jest więc zaliczana do daniny publicznej i jest świadczeniem pieniężnym, powszechnym, przymusowym, bezzwrotnym, ustalonym w sposób jednostronny, pobieranym na rzecz Skarbu Państwa lub na rzecz gminy. Pobieranie opłaty na ogół związane jest z czynnością organu administracji państwowej lub gminnej w zakresie jego właściwości. Takim najbardziej trafnym przykładem daniny publicznej

TABELA 1. Różnice między podatkiem a opłatą

TABLE 1. Differences between tax and fee

Podatek	Opłata
Podstawowe źródło przychodu budżetu państwa	Uboczne źródło przychodu budżetu państwa
Odprowadzanie podatku odbywa się wyłącznie przez budżet	Odprowadzanie opłat odbywa się przy udziale budżetu bądź funduszy z budżetem związanych, albo do odrębnych funduszy
Dochód z podatku ma charakter ogólny	Dochód z opłaty przeznaczony jest na konkretny cel działania
Świadczenie nie jest ekwiwalentne, nie otrzymuje się bezpośrednio żadnego świadczenia wzajemnego	Za opłatą jest lub może być ekwiwalent w postaci zapłaty za pewne usługi oraz dobra materialne lub prawne

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Radecki 2009

w formie opłaty są opłaty za korzystanie ze środowiska. Zasadniczo, zdaniem wielu ekonomistów, można powiedzieć, że daniną publiczną jest każdy podatek i każda opłata. Różnic, jakie istnieją między poszczególnymi świadczeniami, zdaniem Radeckiego (2009) należy szukać w ich ekwiwalentności. Oznacza to, że podatek nie ma cechy ekwiwalentności, a opłata albo ma taki charakter, albo winna taki charakter mieć. Inne różnice między podatkiem a opłatą przedstawia tabela 1.

W doktrynie prawa finansowego wciąż aktualny jest spór o charakter prawny daniny publicznej w odniesieniu do opłat środowiskowych. Niektórzy ekonomiści przychylają się do poglądu, by opłaty środowiskowe określać jako nierynkowe ceny zasobów i walorów środowiska, nie traktując ich jako podatki (Fiedor 2002). Zamykając rozważania na temat daniny publicznej i podatku, należy dodać, że podatek jest pojęciem normatywnym określonym przepisami prawa w art. 6 Ordynacji podatkowej.

2. Ogólna struktura kosztów przedsiębiorstwa górniczego

W celu prezentacji ogólnego systemu kosztów przedsiębiorstwa górniczego zestawiono przykładowo podstawowe dane dla dwóch odkrywkowych zakładów górniczych. Jeden z zakładów górniczych eksploatuje 1,0 mln ton granitu rocznie, a drugi 0,3 mln ton bazaltu rocznie. Dokonując analizy poszczególnych pozycji kosztów przedsiębiorstwa górniczego ustalono, że procentowy udział kosztów ponoszonych na rzecz Skarbu Państwa oraz gmin wynosi od 20% do 30% wszystkich kosztów. Stanowią o tym pozycje nr 6, 8, 13, 16, 18 i 19 w tabeli 2. W kolumnie drugiej i trzeciej tabeli 2 przedstawiono procentowy udział poszczególnych kosztów dla dwóch odkrywkowych zakładów górniczych.

Oczywiście są to tylko przykładowe struktury kosztów przedsiębiorstw górniczych oraz orientacyjny udział tych kosztów w strukturze wydatków. Pozwala to jednak na rozpoznanie samej struktury obciążeń finansowych przedsiębiorstwa górniczego oraz ciężaru poszczególnego kosztu w rozliczeniu całkowitym przedsiębiorstwa. Warto zauważyć, że w przypadku górnictwa podziemnego, a zwłaszcza rud miedzi, struktura kosztów jest poszerzona o podatek od miedzi i srebra obowiązujący od kwietnia 2012 r.

3. Struktura danin publicznych ponoszonych przez górnictwo węglowe w Polsce

Starając się ustalić rząd wielkości odprowadzanych danin publicznych do budżetu państwa na przykładzie górnictwa węglowego, dokonano zestawienia wielkości środków odprowadzonych przez górnictwo węglowe w latach 2010 i 2011. Tabele 3 i 4 wskazują wartość tych płatności dla górnictwa węgla kamiennego i górnictwa węgla brunatnego oraz ich udział procentowy w ponoszonych kosztach.

Dane tabelaryczne pozwalają przedstawić strukturę górniczych danin publicznych ponoszonych przez górnictwo węglowe, w skład której wchodzi podatek i opłaty (rys. 1). Łączna wartość corocznych opłat publiczno-prawnych odprowadzanych wyłącznie przez kopalnie węglowe wynosi około 10 mld zł, co potwierdza także fakt, że ta gałąź przemysłu jest ważnym składnikiem gospodarki narodowej.

TABELA 2. Przykładowa struktura kosztów dla kopalni granitu i bazaltu

TABLE 2. Exemplary costs structure for granite and basalt mine

Lp.	Struktura kosztów	Wydobycie 1,0 mln ton/rok	Wydobycie 0,3 mln ton/rok
		granit	bazalt
1.	Części zamienne i pozostałe materiały	9,79%	5,18%
2.	Paliwo, oleje i smary	8,73%	7,89%
3.	Energia elektryczna	4,02%	4,91%
4.	Usługi remontowe	5,90%	1,04%
5.	Odkrywka	0,89%	0,00%
6.	Oплата eksploatacyjna i fundusz likwidacji zakładu górniczego	7,00%	6,31%
7.	Wiercenie i strzelanie	12,57%	8,33%
8.	Rekultywacja	0,00%	0,00%
9.	Zewnętrzny transport technologiczny	14,27%	13,11%
10.	Usługa kruszenia	0,00%	0,00%
11.	Pozostałe usługi (np. usługa transportowa)	2,82%	1,61%
12.	Obsługa bocznic	2,23%	0,36%
13.	Odpady	0,09%	0,03%
14.	Pozostałe koszty zmienne	1,18%	0,43%
Koszty zmienne		69,47%	49,21%
15.	Amortyzacja środków trwałych	11,95%	19,99%
16.	Wynagrodzenia, narzuty, ZFŚS	11,46%	17,01%
17.	Dzierżawa gruntów	0,00%	1,91%
18.	Podatek od nieruchomości	2,48%	4,42%
19.	Pozostałe opłaty i podatki od gruntów	1,40%	1,99%
20.	Szkolenia i BHP	0,58%	1,21%
21.	Samochody osobowe	0,10%	0,06%
22.	Usługi telekomunikacyjne	0,17%	0,27%
23.	Ochrona mienia i sprzętanie	0,83%	1,25%
24.	Ubezpieczenia	0,03%	0,04%
25.	Zewnętrzne koszty jakości i ISO	0,45%	0,70%
26.	Koszty nadzoru i doradztwa (np. pomiary elektryczne)	0,52%	0,79%
27.	Materiały biurowe i komputery	0,05%	0,08%
28.	Pozostałe koszty stałe	0,52%	1,06%
Koszty stałe		30,53%	50,79%
Koszty produkcji		100,00%	100,00%

Źródło: opracowanie własne

TABELA 3. Płatności publiczno-prawne uiszczone przez górnictwo węgla kamiennego w latach 2010–2011

TABLE 3. Public legal payments paid by hard coal mining in the years 2010–2011

Tytuł płatności	2010 r.		2011 r.	
	mln zł	%	mln zł	%
Ubezpieczenia społeczne, zdrowotne	2 846,2	37,8	3 058,9	34,2
FGŚP i FP	195,8	2,6	209,8	2,3
PFRON	95,2	1,3	103,3	1,2
Podatek dochodowy od osób fizycznych	750,9	10,0	816,9	9,1
Podatek dochodowy od osób prawnych	396,5	5,3	760,7	8,5
Podatek od towarów i usług VAT	2 732,2	36,3	3 272,9	36,6
Wpłata z zysku przez jednoosobowe spółki Skarbu Państwa	146,5	1,9	335,6	3,8
Opłaty i kary na Narodowy i Wojewódzkie FOŚiGW (w tym opłata eksploatacyjna na NFOŚiGW)	103,3	1,4	105,3	1,2
Podatki, opłaty i kary na rzecz gmin (w tym opłata eksploatacyjna na rzecz gmin)	266,2	3,5	285,3	3,2
Razem	7 532,8	100,0	8 948,7	100,0

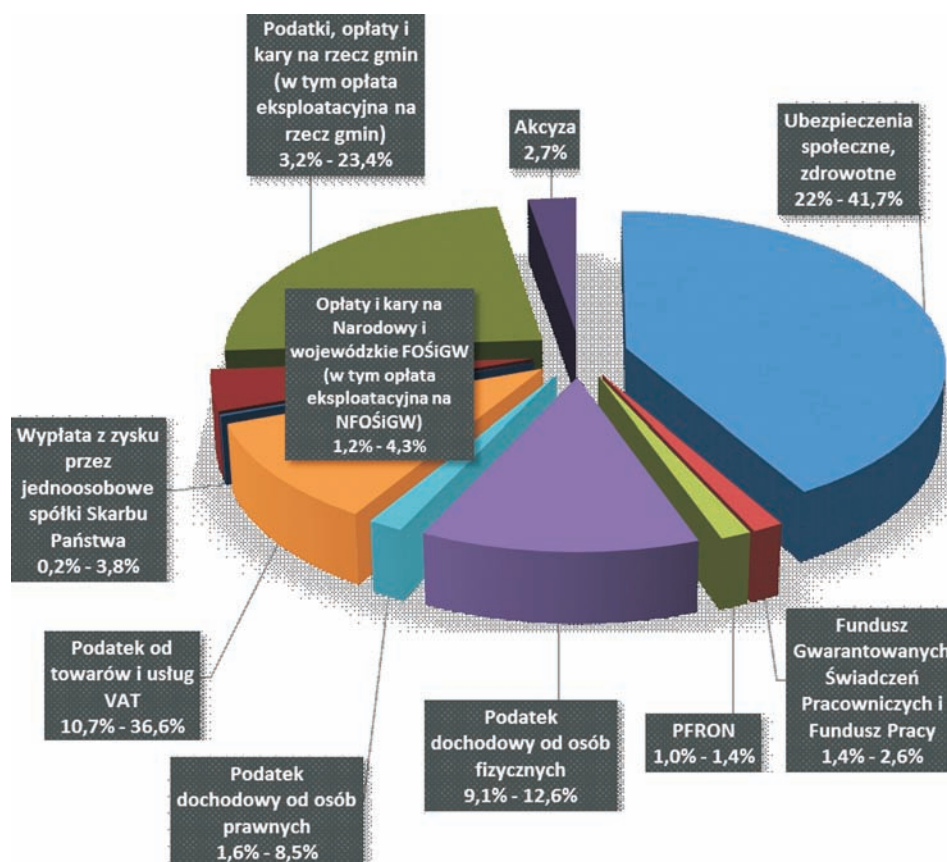
Źródło: Kasztelewicz, Zajączkowski 2010, Tajduś i in. 2014

TABELA 4. Płatności publiczno-prawne uiszczone przez kopalnie węgla brunatnego w latach 2008 i 2011

TABLE 4. Public legal payments paid by lignite mining in the years 2008 and 2011

Tytuł płatności	2008 r.		2011 r.	
	mln zł	%	mln zł	%
Ubezpieczenia społeczne, zdrowotne	257,3	22,0	409,5	41,7
FGŚP i FP	24,7	2,0	13,9	1,4
PFRON	12,2	1,0	13,4	1,4
Podatek dochodowy od osób fizycznych	121,4	10,0	124,0	12,6
Podatek dochodowy od osób prawnych	64,3	5,0	15,9	1,6
Podatek od towarów i usług VAT	340,3	29,0	104,9	10,7
Wpłata z zysku przez jednoosobowe spółki Skarbu Państwa	21,0	2,0	1,9	0,2
Opłaty i kary na Narodowy i Wojewódzkie FOŚiGW (w tym opłata eksploatacyjna na NFOŚiGW)	36,8	3,0	41,9	4,3
Podatki, opłaty i kary na rzecz gmin (w tym opłata eksploatacyjna na rzecz gmin)	240,7	20,0	230,1	23,4
Akcyza	b.d.	b.d.	26,5	2,7
Razem	1 181,7	100	982,1	100,0

Źródło: Kasztelewicz, Zajączkowski 2010, Tajduś i inni 2014

Rys. 1. Przykładowa struktura danin publicznych dla górnictwa węgla kamiennego i brunatnego (opracowanie własne)

Fig. 1. Exemplary structure of public legal payments of hard coal and lignite mining (own description)

Przeliczając płatności publiczno-prawne za 2011 rok dla górnictwa węglowego w Polsce na jedną tonę wydobytego węgla, otrzymujemy w przypadku węgla kamiennego wartości rzędu aż 115 zł/tonę, a w przypadku węgla brunatnego tylko 15 zł/tonę wydobytego węgla (Kasztelewicz 2013). Wartości te stanowią od 25% do 40% kosztów wydobycia węgla.

4. Charakter poszczególnych podatków i opłat

Daniny publiczne można klasyfikować z zachowaniem różnego kryterium podziału. Dla praktycznego uporządkowania zaproponowano trzy grupy podatków i opłat:

- podatki i opłaty typowo geologiczno-górniczne,
- podatki i opłaty za korzystanie ze środowiska,
- podatki i opłaty związane z pracownikami i prowadzoną działalnością.

4.1. Podatki i opłaty typowo geologiczno-górnice

Do pierwszej grupy danin zaliczamy opłatę za poszukiwanie i rozpoznanie złóż kopalin, opłatę za udostępnianie informacji geologicznej, opłatę za użytkowanie górnicze, opłatę eksploatacyjną, podatek od niektórych kopalin i fundusz likwidacji zakładu górniczego. Daniny te są ściśle związane z działalnością górniczą i nie znajdziemy tego typu świadczeń w innych branżach przemysłu. Poza podatkiem od niektórych kopalin, podstawą tych świadczeń jest ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze.

Opłaty za koncesję na poszukiwanie lub rozpoznawanie złóż kopalin

Zgodnie z art. 133 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawa geologicznego i górniczego, przedsiębiorca, który uzyskał koncesję na poszukiwanie lub rozpoznawanie złóż kopalin oraz na poszukiwanie lub rozpoznawanie kompleksu podziemnego składowania dwutlenku węgla, wnosi opłatę ustaloną w koncesji jako iloczyn stawki opłaty oraz wyrażonej w kilometrach kwadratowych powierzchni terenu objętego koncesją. Stawka opłaty za działalność w zakresie poszukiwania złóż kopalin za kilometr kwadratowy w 2014 roku wynosi dla:

- 1) węgla kamiennego i rud uranu – 529,05 zł,
- 2) węgla brunatnego – 211,62 zł,
- 3) pozostałych kopalin, których złoża są objęte własnością górniczą – 105,81 zł.

Opłata ma charakter jednorazowy i jest wnoszona w terminie 14 dni od dnia, w którym koncesja stała się ostateczna.

Opłata za udostępnianie informacji geologicznej

Zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze, Skarbowi Państwa przysługuje prawo do informacji geologicznej, nawet jeżeli kto inny poniósł koszty wykonania prac. Skarb Państwa ma prawo rozporządzać prawem do informacji geologicznej z zachowaniem odpowiednich wyłączeń zawartych w ustawie. Co do zasady, korzystanie z informacji geologicznej, zgodnie z art. 100 ustawy Prawo geologiczne i górnicze, odbywa się nieodpłatnie. Jednak ustawodawca zastrzegł sobie prawo, że korzystanie z informacji geologicznej, do której prawa przysługują Skarbowi Państwa, w celu wykonywania działalności w zakresie:

- 1) wydobywania kopalin ze złóż,
 - 2) podziemnego bezzbiornikowego magazynowania substancji, podziemnego składowania odpadów oraz podziemnego składowania dwutlenku węgla,
 - 3) w jakim wymagane jest pozwolenie wodnoprawne
- następuje, w drodze umowy, za wynagrodzeniem. Wpływy z tytułu rozporządzania prawem do informacji geologicznej należącej do Skarbu Państwa stanowią dochód budżetu państwa.

Podstawę określenia wynagrodzenia za korzystanie z informacji geologicznej stanowi wycena określająca koszty projektowania, wykonywania i dokumentowania prac geologicznych, sfinansowana przez podmiot ubiegający się o korzystanie z tej informacji.

Opłata za użytkowanie górnicze

Zgodnie z art. 12. ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze, Skarb Państwa, z wyłączeniem innych osób, może korzystać z przedmiotu własności gór-

niczniej albo rozporządzać swoim prawem wyłącznie przez ustanowienie użytkownika górnictwa. Uprawnienia Skarbu Państwa w zakresie wynikającym z własności górnictwa w odniesieniu do działalności koncesyjnej wykonuje właściwy organ koncesyjny, a odpowiednio w odniesieniu do działalności określonej w art. 2 ust. 1 ustawy Prawo geologiczne i górnictwa – zarząd województwa. Samo ustanowienie użytkownika górnictwa następuje w drodze umowy zawartej na piśmie pod rygorem nieważności, na czas oznaczony, nie dłuższy niż 50 lat. W umowie użytkownika górnictwa określa się wynagrodzenie z tytułu ustanowienia użytkownika górnictwa i sposób jego zapłaty. Wynagrodzenie z tytułu ustanowienia użytkownika górnictwa stanowi dochód budżetu państwa.

Opłata eksploatacyjna

Zgodnie z artykułem 134 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnictwa, przedsiębiorca, który uzyskał koncesję na wydobywanie kopalin ze złóż, wnosi opłatę eksploatacyjną ustaloną jako iloczyn jej stawki oraz ilości kopaliny wydobytej, ze złoża bilansowego i pozabilansowego, w okresie rozliczeniowym. Stawki opłat eksploatacyjnych dla poszczególnych rodzajów kopalin określa załącznik do ustawy. Stawka opłat eksploatacyjnych dla kopalin towarzyszących i kopaliny współwystępującej przy wydobywaniu ze złóż węglowodorów wynosi 50%. Okresem rozliczeniowym z tytułu opłaty eksploatacyjnej jest półrocze liczone od 1 stycznia do 30 czerwca i od 1 lipca do 31 grudnia. Przedsiębiorca samodzielnie jest zobowiązany do naliczenia wysokości opłaty eksploatacyjnej oraz do wniesienia jej w wysokości 40% na rachunek Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz 60% na rachunek gminnego funduszu.

Podatek od wydobycia niektórych kopalin

Podstawą prawną dla tego świadczenia jest ustawa z dnia 3 marca 2012 r. o podatku od wydobycia niektórych kopalin (Dz.U. z 2012 poz. 362). Przedmiotem opodatkowania jest masa wydobytej miedzi oraz srebra zawarta w koncentracie albo w samej rudzie, jeżeli podatnik nie przetwarza jej w koncentrat. Stawkę podatku ustala się odrębnie dla miedzi i odrębnie dla srebra. Dla miedzi obliczana jest ona w zależności od ceny miedzi w sposób następujący:

- a) jeżeli średnia cena za tonę miedzi nie przekracza 15 000 zł za tonę, to stawkę oblicza się wg wzoru: $(\text{średnia cena miedzi} - 12\ 000\ \text{zł}) \times 0,44$, ale stawka podatku nie może być niższa niż 0,5% średniej ceny miedzi;
- b) jeżeli średnia cena miedzi przekracza 15 000 zł za tonę, to stawkę podatku oblicza się według wzoru: $(0,033 \times \text{średnia cena miedzi}) + (0,001 \times \text{średnia cena miedzi})^2$, ale stawka podatku nie może być wyższa niż 16 000 zł/tonę.

Przedsiębiorca sam ustala na podstawie powyższego wzoru wysokość podatku i sam składa deklarację podatkową w miesięcznym okresie rozliczeniowym. Organami podatkowymi są Naczelnik Urzędu Celnego w Legnicy oraz Dyrektor Izby Celnej we Wrocławiu w odniesieniu do podziemnych zakładów KGHM Polska Miedź SA. Przedsiębiorca jest zobowiązany do pomiaru rudy miedzi i wyprodukowanego koncentratu, wykorzystując do tych pomiarów zalegalizowane przyrządy pomiarowe. Analogicznie sytuacja przedstawia się w przypadku srebra. Według analityków z Instytutu Sobieskiego w roku 2013 do budżetu państwa z tytułu tylko „podatku miedziowego” wpłynęły 2 miliardy złotych.

Fundusz likwidacji zakładu górniczego

Przedsiębiorca, który uzyskał koncesję zgodnie z artykułem 128 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze, ma obowiązek utworzyć fundusz likwidacji zakładu górniczego. Pod rządami nowej ustawy może utworzyć jeden fundusz i gromadzić środki na jednym rachunku bankowym dla wszystkich swoich zakładów górniczych. Środki funduszu mogą stanowić bony skarbowe lub obligacje emitowane lub gwarantowane przez Skarb Państwa. W zależności od stosowanej metody wydobycia opłata kształtuje się w odpowiedni sposób. W przypadku eksploatacji odkrywkowej fundusz stanowi nie mniej niż 10% należnej opłaty eksploatacyjnej. Jeżeli wydobywanie kopaliny następuje z wykorzystaniem robót podziemnych lub przy pomocy otworów wiertniczych, to fundusz będą stanowiły środki o równowartości nie mniej niż 3% odpisów amortyzacyjnych od środków trwałych ustalonych stosownie od przepisów o podatku dochodowym. Środki gromadzone na tym rachunku mogą być uruchomione na ukierunkowane działania tylko w zakresie likwidacji a w tym również rekultywacji zakładu górniczego, po uprzednim uzyskaniu decyzji dyrektora okręgowego urzędu górniczego, zatwierdzającej stosowny plan ruchu.

4.2. Podatki i opłaty za korzystanie ze środowiska

Do drugiej grupy podatków i opłat należą opłaty za korzystanie ze środowiska. Nie są to świadczenia związane tylko z działalnością górniczą. Z uwagi na charakter działalności górniczej stanowią one jednak ważny element przychodu dla budżetów gminnych, wojewódzkich i budżetu państwa.

Zgodnie z art. 273 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska opłata za korzystanie ze środowiska ponoszona jest w przypadku:

- wprowadzania gazów lub pyłów do powietrza,
- wprowadzania ścieków do wód lub do ziemi,
- poboru wód,
- składowania odpadów.

Od 2001 r. ustawodawca dokonał ujednoczenia systemu kar i opłat i w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska wprowadził instytucję opłat za korzystanie ze środowiska. W tytule V ustawy „Środki finansowo-prawne” stworzono system, który obejmował dotychczasowe regulacje wynikające z Prawa wodnego, ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska ustawy o odpadach. Jedynie z systemu tych opłat wyłamała się ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, w której odrębnie reguluje się sprawy opłat za usuwanie drzew i krzewów. Należy wiedzieć, że podmiotem ponoszącym opłaty są tylko podmioty korzystające ze środowiska. Podmiot korzystający ze środowiska jest pojęciem normatywnym i znajduje zdefiniowanie w art. 3 pkt 20 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska. Będzie nim każdy przedsiębiorca w rozumieniu art. 4 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej. Wpływy z tytułu opłat za korzystanie ze środowiska zasilają Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz fundusze wojewódzkie i gminne. Opłaty za korzystanie ze środowiska dokonuje się w ostatni dzień, w którym zgodnie z przepisami prawa podatkowego wpłata powinna nastąpić. Zasadą w opłatach za korzystanie ze środowiska jest ustalenie jej wysokości samodzielnie przez przedsiębiorcę. Po ustaleniu

wysokości opłaty, przedsiębiorca wnosi ją na rachunek właściwego urzędu marszałkowskiego.

4.3. Podatki i opłaty związane z pracownikami i prowadzoną działalnością

Do trzeciej grupy danin publicznych należą świadczenia związane z pracownikami i obciążenia wynikające z prowadzenia działalności (Kasztelewicz i Zajączkowski 2010). Ta grupa danin publicznych jest najbardziej zróżnicowana i jednocześnie stanowi największy udział ponoszonych obciążeń.

Ubezpieczenia społeczne i zdrowotne

Fundusz został utworzony ustawą z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych i jest państwowym funduszem celowym. Środki gromadzone na tym funduszu stanowią składki zaliczane jako przychód funduszu. Wysokość składek uzależniona jest od wynagrodzenia. W ramach funduszu wyodrębnione są inne fundusze tj.: fundusz emerytalny, rentowy, chorobowy, wypadkowy i rezerwowy. Analizując procentowy udział tego funduszu do świadczeń ponoszonych przez przedsiębiorstwo górnicze należy stwierdzić, że jest to jedna z ważniejszych pozycji mogąca stanowić nawet 37% wszystkich płatności dokonywanych przez firmę górnictwem.

Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych

Fundusz ten również stanowi państwowy fundusz celowy, utworzony na podstawie ustawy z dnia 13 lipca 2006 r. o ochronie roszczeń pracowniczych w razie niewypłacalności pracodawcy. Przychodami funduszu są składki opłacane przez pracodawcę (przedsiębiorcę górnictwem) w zależności od wysokości podstawy wymiaru składki na ubezpieczenie emerytalne i rentowe. Dysponentem środków finansowych jest minister właściwy ds. pracy.

Fundusz Pracy

Fundusz posiada status państwowego funduszu celowego i jest powołany na podstawie ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Przychodami funduszu są obowiązkowe składki płacone przez pracodawców za swoich pracowników, stypendystów i otrzymujących świadczenia. Dysponentem jest Minister właściwy ds. pracy, który przekazuje środki do samorządów województw i powiatów w celu łagodzenia skutków bezrobocia oraz finansowania programów na rzecz promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej. Podział środków następuje odpowiednio 30% dla samorządu wojewódzkiego i 70% dla samorządu powiatu.

Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

Podstawą prawną powołania tego państwowego funduszu celowego jest ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych. Przychodami funduszu są składki opłacane przez pracodawców. Wysokość tych składek zależy od ilości osób zatrudnionych w zakładzie do ilości osób zatrudnionych z określonym stopniem niepełnosprawności oraz od przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w poprzednim kwartale.

Podatek dochodowy od osób fizycznych

Podatek dochodowy od osób fizycznych dotyczy dochodu osiągniętego przez pracowników zatrudnionych u przedsiębiorcy górniczego. Jego wielkość określa ustawa z dnia 26 lipca 1991 roku o podatku od osób fizycznych. Płatnik jest zobowiązany dla każdego pracownika obliczyć i pobrać zaliczkę na podatek w ciągu roku. Zaliczki te są wpłacane na rachunek Urzędu Skarbowego do 20 dnia każdego miesiąca, za miesiąc poprzedni.

Podatek dochodowy od osób prawnych

Podatek ten należy do tzw. podatków dochodowych, które obciążają dodatkowo efekty działalności gospodarczej (zysk, dochód). Podatek ten uregulowany jest ustawą z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych. Zgodnie z art. 1 podatnikami są osoby prawne, spółki kapitałowe w organizacji i jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej: spółki cywilnej, spółki jawnej, spółki partnerskiej, spółki komandytowej i spółki komandytowo-akcyjnej. Podatnikiem może być też grupa kapitałowa. Przedmiotem opodatkowania jest dochód, rozumiany jako osiąganie nadwyżki przychodów nad kosztami ich uzyskania. Zaliczki miesięczne na ten podatek wpłacane są na rachunek Urzędu Skarbowego do 20 dnia każdego miesiąca za miesiąc poprzedni. Udział tego rodzaju podatku w płatnościach publicznych może stanowić od 5 do 8% wszystkich płatności.

Podatek od towarów i usług VAT

Podatek od towarów i usług jest regulowany ustawą z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług. Podatnikami VAT są podmioty wykonujące samodzielnie działalność gospodarczą bez względu na cel i rezultat takiej działalności. Podatek naliczany jest jako cena netto razy stawka podatku, co oznacza np. cena jednej tony produktu finalnego (węgiel) lub kopaliny towarzyszącej razy stawka. Deklaracje dla podatku od towarów i usług składa się we właściwym urzędzie skarbowym za okres miesięczny w terminie do 25 dnia miesiąca następującego po miesiącu, za który składana jest ta deklaracja.

Wpłata z zysku przez jednoosobowe spółki Skarbu Państwa

Jest to podatek dochodowy, obciążający przedsiębiorstwa państwowe i jednoosobowe spółki Skarbu Państwa. Pobranie podatku odbywa się na podstawie ustawy z dnia 1 grudnia 1995 r. o wypłatach z zysku przez jednoosobowe spółki Skarbu Państwa. Wypłaty z zysku dokonywane są zaliczkowo w okresach miesięcznych lub kwartalnych i stanowią bezpośrednie wpływy do budżetu państwa.

Inne podatki i obciążenia wynikające z prowadzonej działalności

Do tej grupy podatków będą należeć podatki od nieruchomości, podatki od gruntów rolnych i leśnych oraz podatek od środków transportu.

Podatek od nieruchomości

Jest to jeden z najistotniejszych dla budżetów gmin podatków. Zasady i wysokość jego opłat reguluje ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych. Przedmiotami opodatkowania są zgodnie z art. 2 tej ustawy budynek, budowla i grunty. Podstawę opodatkowania dla budynku stanowi powierzchnia użytkowa określana w metrach kwadratowych. Podstawę opodatkowania dla gruntów stanowi powierzchnia tych gruntów

wpisana do ewidencji gruntów. Ustawa określa tzw. stawki maksymalne. Rada Gminy w przyjętej uchwale może uchwalić stawki mniejsze, jakie będą obowiązywać w danym roku. Podatek od nieruchomości płacony jest do 15 dnia każdego miesiąca.

Podatek od środków transportu

Podatek od środków transportu jest regulowany ustawą z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych i dotyczy środków transportów o masie przekraczającej 3,5 tony. Podatek ten zasila budżety gmin, z przeznaczeniem na utrzymanie sieci dróg gminnych. Wysokość stawek od środków transportu określa rada gminy. Podatnicy tego podatku samodzielnie obliczają i dokonują opłaty na rachunek gminy. Uiszczenie podatku odbywa się do 15 lutego i do 15 września.

Opłata roczna i należność za wyłączenie gruntów rolnych lub leśnych z produkcji

Dla określenia świadczeń, jakie wpływają do budżetu państwa z tytułu działalności górniczej, konieczne jest również wskazanie opłat i tzw. należności z tytułu wyłączenia z produkcji rolnej lub leśnej. W przypadku zajęcia takich gruntów pod działalność górniczą konieczne jest uzyskanie zgody na wyłączenie. Kwestie te reguluje ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych. Wielkość opłat zależy od powierzchni wyłączenia, od klasy zajętego gruntu lub typu siedliskowego lasu. Opłaty roczne uiszczą się jednorazowo do 30 czerwca każdego roku.

Podsumowanie i wnioski

Działalność górnicza w Polsce, z uwagi na swój rozmiar i siłę oddziaływania na otoczenie zarówno środowiskowe, społeczne i gospodarcze, jest ważną gałęzią przemysłu kreującą rozwój gospodarczy państwa. Natomiast postrzeganie górnictwa tylko jako działalności wymagającej stałego dotowania państwa, bez wskazania przychodów, jakie przynosi dla Skarbu Państwa czy samorządów lokalnych, jest krzywdzące. Niniejszy artykuł miał na celu przybliżyć zagadnienia związane z podatkami i daninami publicznymi płaconymi przez górnictwo. Można mieć nadzieję, że dysponując taką wiedzą, podejmujący decyzje będą definiować warunki ekonomiczne dogodne dla rozwoju polskiego górnictwa w najbliższych latach.

Przedsiębiorcy górniczy są adresatem ponad 20 różnych podatków i danin publicznych stanowiących dochody budżetu państwa, jak również dochody budżetów jednostek samorządów terytorialnych na terenach, których prowadzą swoją działalność.

Wśród opłat publiczno-prawnych stanowiących dochód jednostek budżetu państwa zaliczyć należy podatek od towarów i usług (VAT), podatek dochodowy od osób fizycznych i prawnych, wypłaty z zysku (lub w przypadku prywatyzacji kopalń – dywidendy dla właścicieli), składki na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne, składki na FGŚP, FP i PFRON, opłaty za korzystanie ze środowiska i część opłaty eksploatacyjnej.

Do budżetów jednostek samorządowych trafiają podatki od nieruchomości, od środków transportowych, podatek dochodowy od osób prawnych i fizycznych, należności i opłaty roczne za wyłączenie gruntów rolnych lub leśnych z produkcji rolnej bądź leśnej i opłata eksploatacyjna.

Corocznie z tytułu płatności publiczno-prawnych do sektora publicznego trafia kilkanaście miliardów złotych środków finansowych. Wśród nich największy udział stanowią: podatek VAT, składki na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne oraz podatki i opłaty zasilające budżety jednostek samorządów terytorialnych.

W związku z ponoszonymi świadczeniami do budżetu państwa, należałoby rozpocząć dyskusję, ile z kierowanych środków winno być redystrybuowane powrotnie do branży górniczej jako tej, która je wytworzyła. W niektórych świadczonych obciążeniach publiczno-prawnych dochodzi do swego rodzaju „podwójnego opodatkowania”, np. opłata eksploatacyjna i podatek od miedzi i srebra.

Wysokość ponoszonych obciążeń publiczno-prawnych jest barometrem nie tylko kondycji branży górniczej, ale i kondycji gospodarczej państwa, która na górnictwo działa jak naczynia połączone z innymi sektorami gospodarczymi. W związku z krytyką górnictwa węglowego i podawanymi różnymi danymi na temat kwot wydatkowanych przez budżet państwa na rzecz tej branży, należy pogłębić analizy w tym zakresie, by do społeczeństwa podawane były w tym względzie jedne, sprawdzone i prawdziwe dane.

Dla rozwoju górnictwa w Polsce należy dokonać głębokiej analizy zakresu i wielkości ponoszonych danin przez przedsiębiorców górniczych. Daniny są przedmiotem regulacji wielu ustaw. Zauważa się brak spójnej i stabilnej międzyresortowej polityki w zakresie opłat publiczno-prawnych i podatków (Kulczycka i in. 2014). Decydenci w naszym kraju w odniesieniu do górnictwa powinni pogłębić analizę w kierunku mniejszej fiskalizacji. Przesłowiowy grosz więcej, w obecnym układzie zobowiązań finansowych, może okazać się zbyt trudnym do udźwignięcia przez przedsiębiorców górniczych. Należy zmienić tę niewłaściwą drogę, ponieważ przy obecnej polityce Unii Europejskiej w zakresie ekologii – co wiąże się z dalszymi obciążeniami finansowymi – może dojść do drastycznego ograniczenia działalności górniczej w Polsce.

Literatura

- Fiedor, B., red. 2002. *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*. Warszawa: Wyd. C.H. Beck, 484 s.
- Kasztelewicz, Z. i Zajączkowski, M. 2010. Wpływ działalności górnictwa węgla brunatnego na sektor publiczny. *Górnictwo i Geoinżynieria* R. 34, z. 4, s. 327–338.
- Kasztelewicz, Z. 2013. Brońmy węgla, gdy jeszcze nie jest za późno! *Węgiel Brunatny* 1/82. Związek Pracodawców Porozumienie Producentów Węgla Brunatnego.
- Kosikowski, C. i Ruśkowski, E., red. 2006. *Finanse publiczne i prawo finansowe*. Wyd. II. Dom, Warszawa: Wyd. ABC, 491 s.
- Kulczycka i in. 2014 – Kulczycka, J., Nieć, M. i Pietrzyk-Sokulska, E. 2014. O daninach słów kilka. *Surowce i maszyny budowlane* 3(581).
- Radecki, W., 2009 – *Opłaty i kary pieniężne w ochronie środowiska. Komentarz do przepisów ustaw: prawo ochrony środowiska, o odpadach, o międzynarodowym obrocie odpadami, o ochronie przyrody*. Warszawa: Wyd. Difin, 279 s.
- Tajduś i in. 2014 – Tajduś, A., Kaczorowski, J., Kasztelewicz, Z., Czaja, P., Cała, M., Bryja, Z., Żuk, S. 2014. *Węgiel brunatny – oferta dla polskiej energetyki. Możliwość rozwoju działalności górnictwa węgla brunatnego w Polsce do 2050 roku*. Kraków: Komitet Górnictwa PAN.

